

Til: Kultur- og likestillingsdepartementet :
Fra: Kulturdirektoratet – Avdeling for Kulturanalyse
Saksbehandler:
Referanse:
Dato: 30.09.2025

Verdiprinsipper og strategi for rimelig betaling for kunstnerisk arbeid - Oversendelse av utkast til verdiprinsipper som svar på første del av oppdraget

Viser til *Oppdragsbrev - Verdiprinsipper og strategi for rimelig betaling for kunstnerisk arbeid* av 23. september 2024. Som en del av oppfølgingen av tiltak i Meld. St. 22 (2022-2023) *Kunstnarkår* og Innst. 217 S (2023-2024) ba Kultur- og likestillingsdepartementet (KUD) Kulturdirektoratet utarbeide overordnede verdiprinsipper for rimelig betaling for kunstnerisk arbeid, og en oppfølgende strategi. Prinsippene skal fungere som en veiledende standard for statlig finansierte kunst- og kulturinstitusjoner og tilskuddsordninger, innenfor de til enhver tids gjeldende budsjетtrammer. Verdiprinsippene skal være avgrenset mot lønn og ansettelsesforhold, avtaleregulert erstatning og mot områder der betaling forhandles kollektivt. Prinsippene skal være i tråd med konkurranselovgivningen og EØS-regelverket.

Oppdraget inneholder to deloppgaver:

1. Utarbeide overordnede verdiprinsipper for honorar for kunstnerisk arbeid. Prinsippene skal fungere som en veiledende standard for statlig finansierte kunst- og kulturinstitusjoner og tilskuddsordninger, innenfor de til enhver tids gjeldende budsjетtrammer.
2. Utarbeide en oppfølgende strategi, basert på arbeidet med de overordnede verdiprinsippene. Med oppfølgende strategi menes her en strategi for hvordan verdiprinsippene kan følges opp fra departementet, direktoratet og aktørene selv.

Oppdraget omfatter også kunnskapsinnhenting om dagens praksis for betaling for kunstnerisk arbeid. Kunnskapsaktivitetene løper parallelt med deloppgavene.

Formål

Til grunn for oppdraget ligger regjeringens mål om at kunstnere skal få rimelig betalt for kunstnerisk arbeid, også når de er oppdragstakere. Offentlig finansierte institusjoner og tilskuddsordninger har et særlig ansvar for å sørge for rimelig betaling til kunstnere. Oppdraget om verdiprinsipper og strategi for rimelig betaling for kunstnerisk arbeid må ses i sammenheng med øvrige tiltakspunkter i Meld. St. 22 (2022-2023) *Kunstnarkår*¹.

Referansegruppe

KUD nedsatte en referansegruppe for direktoratet i perioden arbeidet foregår, og ba Spekter, Virke kultur, LO kultur, KS, Kunstnernettverket og Kulturrådet om å utpeke hver sin representant til

¹Meld. St. 22 (2022-2023) *Kunstnarkår*, s. 90. kap., 9.8 *Prioritering og videre oppfølging*

gruppen. Det er i perioden frem til nå gjennomført fire referansegruppemøter: 28.11.2024, 22.04.2025, 03.06.2025 og 08.09.2025. Referansegruppens rolle har vært å gi innspill til Kulldirektoratets arbeid med utarbeidelsen av verdiprinsippene.

Internasjonale erfaringer med verdiprinsipper

Til grunn for arbeidet med verdiprinsippene hadde Kulturdirektoratet behov for mer inngående kunnskap om verdiprinsipper i et utvalg land som har innført slike prinsipper. Innledningsvis ble derfor Telemarksforskning bedt om å bidra til kartlegging av internasjonale erfaringer med overordnede verdiprinsipper for kunstnerisk arbeid. Kulturdirektoratet har i sin undersøkelse sett på overordnede strategier og retningslinjer for honorering av kunstnerisk arbeid i utvalgte europeiske land; de nordiske landene samt Østerrike, Irland, Storbritannia og Nederland.

Norden

Ingen av de andre nordiske landene (Sverige, Finland, Danmark og Island) har overordnede verdiprinsipper for honorering av kunstnerisk arbeid, men det finnes retningslinjer og avtaler mellom kunstnerorganisasjoner og staten som i praksis fungerer slik. Eksempel på dette er MU-avtalen i Sverige som tilnærmet fungerer som overordnede prinsipper for lønn for et bredt lag av statlige og ikke-statlige virksomheter på ulike kunstfelt.

Danmark skiller seg ut med *lovfestet* samarbeid mellom staten og kunstnerorganisasjoner om betaling for kunstnerisk arbeid på det visuelle kunstfeltet. I Danmark finnes også tariffavtaler som regulerer lønns- og arbeidsvilkår for kunstnere innenfor flere sektorer.

I Finland er det retningslinjer og kollektivavtaler, offentlige støtteordninger og avtaler om beskyttelse av opphavsrettigheter som bidrar til å regulere økonomien i det finske kunstfeltet..

Det samme gjelder for Island – her finnes heller ikke vederlagsordninger eller overordnede prinsipper/retningslinjer for honorering av kunstnerisk arbeid. Blant de nordiske landene er det bransjespesifikke avtaler inngått av kunstnerorganisasjoner og fagforeninger, uten synlige samarbeid eller støtte fra staten, som er mest utbredt.

Andre strategier

Det er flere land som har etablert andre strategier for å kompensere for kunstnernes usikre og varierende arbeids-/inntektsforhold. Frankrike er et av landene som i lang tid har praktisert en form for statlig lønn til kunstnere som kompensasjon for usikre og varierende arbeidsforhold gjennom ordningen «*régime des salaires intermittents du spectacle*». Denne ordningen er en form for arbeidsledighetstrygd/ventelønn, og rommer en rekke yrkesgruppen som relaterer seg til kreative næringer utover kunstnerne, som for eksempel lydteknikere eller scenearbeidere. Ordningen har blitt kritisert for å være for omfangsrik og er omdiskutert.

Et annet eksempel på et sosialt forsikringssystem for kunstnere er «*Künstlersozialkasse*» i Tyskland (opprettet på 1980-tallet), designet spesifikt for arbeidere i den kreative sektoren. Dette systemet bidrar ikke med direkte inntektsbetalinger, som i Frankrike, men bidrar med både helseforsikring og pensjonsordninger for arbeidere innen et bredt spekter av definerte kreative og kunstneriske yrker.

Verdiprinsipper i Nederland, Østerrike og Irland

Kartleggingen viser at det er tre land som fremstår som de mest interessante når det kommer til arbeid med overordnede retningslinjer og prinsipper for honorar til kunstnerisk arbeid: *Nederland*, *Østerrike* og *Irland*.

Nederland

Fair Practice Code (retningslinjer for rettferdig praksis), ble utviklet av sentrale aktører i sektoren på initiativ fra kulturministeren, og er et sett med retningslinjer og prinsipper som skal sikre at kunstnere og ansatte i kulturlivet får en rettferdig og anstendig inntekt, bedre arbeidsvilkår og muligheter for profesjonell utvikling. Verdiprinsippene er organisert etter kjerneverdiene solidaritet, transparens, bærekraft, mangfold og tillit.

Departementet for utdanning, kultur og vitenskap opprettet og finansierte et program med representanter fra et bredt utvalg av kunstnerorganisasjoner, *Artist Collective Contract and Transparency (ACCT)*, som omdannet prinsippene til praksis på de ulike kunst- og kulturområdene. Myndighetene har satt etterfølgelse av prinsippene som krav til institusjoner som får tilskudd. Merknadene er beregnet til vel 29 millioner euro, og Nederland har kommet et godt stykke på vei med tanke på statlige bevilgninger for å muliggjøre målene. Myndighetene har satt etterfølgelse av prinsippene som krav til institusjoner som får tilskudd.

Østerrike

Østerrike har også kommet langt i å etablere overordnede retningslinjer for kunst- og kultursektoren. *Fairness Codex* er utviklet av Kulturrat Österreich og fremmer verdier som respekt, bærekraft, mangfold og transparens i kunst- og kultursektoren. Kodeksen understreker viktigheten av kunst og kultur for samfunnet, og forplikter kunstnere, kulturarbeidere og institusjoner til å jobbe for samarbeid, respekt og anerkjennelse. Bærekraftig ressursbruk og høy kvalitet i kunstproduksjoner er sentralt, sammen med et fokus på mangfold og bekjempelse av diskriminering. Transparens i beslutningsprosesser skal bygge tillit og styrke samarbeidet, og *Fairness Codex* fungerer som et rammeverk for å fremme rettferdighet og inkludering i sektoren.

Verdiprinsippene i *Fairness Codex* er ikke formulert som prinsipper som skal fremme leve- og arbeidsvilkårene for kunstnere gjennom å sikre rettferdig betaling og gode kontraktsforhold. *Fair Pay Reader* er derimot et verktøy utviklet av Kulturrat Österreich for å fremme rettferdig og passende betaling i kunst-, kultur- og mediesektoren. *Fair Pay Reader* er en slags håndbok over

temaet: Hvordan skal passende og rettferdig lønn i kunst, kultur og uavhengige medier se ut? *Fair Pay Reader* inneholder også konkrete verktøy samlet i form av lønnstabeller, kollektive avtaler, kalkulasjonsverktøy eller uforpliktende honoraranbefalinger.

I 2022 startet den føderale regjeringen en pilotfase for *Fair Pay* innen kunst- og kultursektoren og gjorde rundt 6,5 millioner euro tilgjengelig til øremerkede *Fair Pay*-midler. I 2023 ble ytterligere 9 millioner euro gjort tilgjengelig. Disse *Fair Pay*-støtteordningene utgjør ikke totalfinansiering av støtten, men er begrenset til regjeringens bidrag til det totale budsjettet for den finansierte institusjonen eller prosjektet.

Organisasjonene på kunstmrådene er viktige aktører i diskusjonene om *Fair Pay* i Østerrike og jobber tett med myndigheter for å forbedre økonomiske og juridiske rammevilkår for kunstnere og kulturarbeidere i landet. En utfordring har vært å få innført prinsippene på ulike nivå, statlig, kommunalt og regionalt, i alle deler av landet, men hverken på kulturfeltet eller generelt i samfunnet har det vært kontroverser eller diskusjoner rundt innføringen av verdiprinsippene.

Irland

Til slutt presenteres Irland, som har innført en omfattende statlig prøveordning med medfølgende overordnede prinsipper for betaling av kunstnerisk arbeid.

Art Council Irland utviklet et strategidokument for årene 2020-2022 som heter *Paying the Artist*. Målet var å forbedre leve- og arbeidsvilkårene for kunstnere gjennom å sikre rettferdig betaling og gode kontraktsforhold, og at Art Council Irland gjennom strategien forplikte seg til å skape endring.

Hensikten med strategien var ikke å fastsette satser for betaling, men å gjennom verdibaserte retningslinjer sørge for at profesjonelle kunstnere får rimelig betalt for sitt virke og med det kan leve av det de skaper. Betalingen de etterstreber skulle også reflektere det helhetlige arbeidet som bli lagt ned for å skape kunsten, inkludert forarbeid og etterarbeid.

Evalueringsrapporten av *Paying the Artist* konkluderer med at ordningen har vært vellykket med tanke på målsetningene om f.eks. å få kunstnere til å jobbe mer med kunst og mindre i sidejobber uten relevans for sitt kunstneriske virke, samt at den reduserte sykemeldinger for gruppen av kunstnere som fikk teste ut ordningen.

Ordningen har blitt kritisert for å ikke favne flere yrkesgrupper relatert til kreative fag.

Internasjonale erfaringer oppsummert

Leve- og arbeidsvilkårene for kunstnere er på den kulturpolitiske agendaen i Europa, og ble aktualisert av pandemien som førte til betydelig bortfall av inntekter ved nedstengningen. Det er tre land som fremstår som de mest interessante når det kommer til arbeid med overordnede

retningslinjer og prinsipper for honorar til kunstnerisk arbeid: Nederland, Østerrike og Irland. Erfaringene fra disse landene kan oppsummeres i følgende forutsetninger for å lykkes:

- Dialog med og forankring i sektoren
- Oppfølging med konkrete verktøy og virkemidler
- Tydelige og upartiske normer
- Forhåndsutredning og evaluering
- Spørsmål om fordeling kontra reduksjon av tilbud kommer opp
- Budsjettmessig prioritering

Implementering av prinsippene: Følg eller forklar

Erfaringen fra de europeiske landene som har innført verdiprinsipper understreker viktigheten av at verdiprinsippene er tydelige, særlig dersom de skal være forpliktende og ansees som en grunnleggende betingelse for statlige tilskudd til kunst og kultur. En følg-eller-forklar-tilnærming er naturlig, noe vi har sett at andre land har benyttet. Dette er en styringsmekanisme

som går ut på at aktører i hovedsak følger de fastsatte prinsippene – eller forklarer hvorfor de avviker fra dem, slik at prinsippene får normativ kraft. Dette gir rom for skreddersydde tilnærminger, for eksempel når det gjelder tilskudds-vilkår og operasjonelle mål.

Ved innføring av verdiprinsipper som veiledende standard for statlig finansierte kunst- og kulturinstitusjoner og tilskuddsordninger, anbefaler Kulturdirektoratet prinsippene skal være tydelige og ikke formuleres for generelle, og at følg eller forklar prinsippet legges til grunn.

Prinsipper for prinsippene

For å avgrense hva verdiprinsipper skulle omfatte, ble det etablert et sett med føringer til grunn for utformingen av verdiprinsipper:

- Prinsipper skal ligge på et overordnet nivå, men samtidig være styrende og ha reelle konsekvenser.
- Prinsipper skal uttrykke et ideal eller en god standard, ikke minimumskrav.
- Prinsipper er nasjonale og statlige, men må kontekstualiseres med hensyn til både internasjonale og lokale forhold.
- Prinsipper skal avgrenses til å gjelde rimelig betaling, og ikke omfatte andre kulturpolitiske målsettinger.
- Prinsipper skal være uavhengige av budsjetter og konjunkturer; de skal uttrykke en grunnleggende struktur.
- Prinsipper kan innebære at kulturtilbudet reduseres til fordel for rimelig betaling til kunstnere, selv om dette i seg selv ikke er et ønsket utfall.
- Prinsipper gjelder ikke for de delene av arbeidslivet som er regulert gjennom avtaler, men de kan vise til og støtte opp under tariffavtaler og partssamarbeid.
- Prinsipper må utformes med tanke på å begrense rapporteringsbyrden for virksomhetene, og bør så langt det er mulig samordnes med eksisterende rapporteringsordninger.

- Det må avklares hvem prinsippene skal gjelde for – om de kun skal omfatte kunstnere, eller også andre kulturarbeidere.

Utkast til overordnede verdiprinsipper

På bakgrunn av dette har Kulturdirektoratet kommet frem til et sett med overordnende verdiprinsipper som bygger på erfaringene fra innføringen av tilsvarende verdiprinsipper i andre europeiske land, men som er tilpasset norske forhold og kan bli gjeldende for hele kunstområdet.

Målet med verdiprinsippene er å forbedre leve- og arbeidsvilkårene for kunstnere gjennom å sikre rettferdig betaling og gode kontraktsforhold - ikke ved å fastsette satser for betaling, men gjennom verdibaserte retningslinjer sørge for at profesjonelle kunstnere får rimelig betalt for sitt virke og med det kan leve av det de skaper. Prinsippene skal fungere som en veiledende standard for statlig finansierte kunst- og kulturinstitusjoner og tilskuddsordninger, innenfor de til enhver tid gjeldende budsjetttrammer. Verdiprinsippene skal være avgrenset mot lønn og ansettelsesforhold, avtaleregulert erstatning og mot områder der betaling forhandles kollektivt. Videre er verdiprinsippene avgrenset til å omfatte kunstnerisk arbeid og ikke andre kulturarbeidere:

Verdiprinsippene for rimelig betaling for kunstnerisk arbeid

1. *Kunsten er en nødvendig del av et godt og velfungerende samfunn:* Kunst og kunstnere bidrar til frie uttrykk og ytringer, en levende demokratisk offentlighet og meningsfulle liv. Derfor skal de sikres rimelige vilkår.
2. *Beste praksis (*) skal tilstrebes:* Ved kontraktsinngåelser og betaling for kunstnerisk arbeid, skal beste praksis og etablerte standarder legges til grunn. Offentlig (statlig) finansierte aktører har et særlig ansvar.
3. *Gratis arbeid er skjult og uønsket subsidiering:* Alle former for kunstnerisk arbeid skal kompenseres rimelig, og betingelsene skal gjenspeile hele omfanget av det kunstneren forventes å levere.
4. *Rimelig betaling skal ligge til grunn for budsjettering:* Ved offentlig finansiering, enten via virksomheter eller tilskuddsordninger, skal rimelig betaling legges til grunn for budsjettering og gjennomføring.
5. *Det skal inngås skriftlig kontrakt:* Avtalen bør regulere alle relevante forhold slik som oppdragets art og omfang, bruk av verk, overdragelse av rettigheter og vederlag.
6. *Riktig tilknytningsform skal avklares:* Avtalen skal gjenspeile avtalepartenes reelle tilknytningsform. Falske næringsdrivende (**) skal unngås.
7. *Samarbeid skal bygge på prinsippene for rimelig betaling:* Oppdragsgivere som omfattes av disse prinsippene, skal sikre at leverandører og underleverandører også følger prinsippene.

Begrepsavklaring:

- *) *Beste praksis* er en *erfaringsbasert praksis* eller framgangsmåte som rommer flere hensyn enn eksempelvis bruk av minstesatser, og kan derfor gi bedre resultater (det må utvikles egne prinsipper for beste praksis).
- **) *Falske næringsdrivende* henspiller på at arbeidsgiveransvar omgås ved feilklassifisering av arbeidstakere til såkalte selvstendige næringsdrivende, selv om de er direkte underlagt oppdragsgiveren, og ofte er i et avhengighetsforhold.

Oppfølgende strategi – del 2 av oppdraget

Som nevnt innledningsvis, inneholder dette oppdraget to deloppgaver. Den andre delen av oppdraget fra KUD er å utarbeide en oppfølgende strategi, basert på arbeidet med de overordnede verdiprinsippene. Med oppfølgende strategi menes her en strategi for hvordan verdiprinsippene kan følges opp fra KUD, Kulturdirektoratet og aktørene selv. I tillegg er det behov for underkategorier for hvert enkelt prinsipp der det står mer detaljert om hvilke retningslinjer det forventes at man følger knyttet til opphavsrett, kontrakter og betaling. Disse underkategoriene må utvikles i nært samarbeid med kunstfeltene selv, slik at nødvendige tilpasninger for det enkelte kunstfeltet kan ivaretas på en god måte.

Videre behøves mer kunnskap om praksis for betaling for bruk av kunst/fastsettelse av rimelig vederlag hos institusjoner, produksjonsselskap eller andre aktører som mottar statlige tilskudd.

Kulturdirektoratet har i løpet av sommer 2025 avholdt informasjonsmøter om arbeidet med verdiprinsippene for kunstnerorganisasjonene på de ulike kunstfeltene, og vil også fremover ha kontakt med relevante organisasjoner/aktører i arbeidet med å utarbeide den oppfølgende strategien.